

זה ינחמנו – מגילת איכה

א, ג. היא יִשְׁבָּה בְּגוֹלָם לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ פְּלִי־רִדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְצָרִים.

נראה לבאר ע"פ מה דאיתא במדרש (ב"ר פרשת נח לג, ו): ולא מצאה היונה מנוח וגו' יהודה בר נחמן בשם ר"ש אמר אלו מצאה מנוח לא היתה חוזרת ודכוותה (איכה א) היא יושבה בגוים לא מצאה מנוח, אלו מצאה מנוח לא היו חוזרים, ודכוותה (דברים כח) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח וגו', הא אלו מצאה מנוח לא היו חוזרים.

ויתבאר ע"פ מה שמצינו בחיבורי בעלי התוס' דהך 'ולא מצאה היונה מנוח' בימי המבול היה בי"ז בתמוז, (עי' בדעת זקנים ובפי' ר"ח פלמיאל ובפי' הרא"ש), "רמז לתחילת החרבן שהתחיל בי"ז בתמוז שהובקעה העיר ולא מצאו בו ישראל מנוח שנקראו יונים", ובפי' הרא"ש "ולסוף הג' שליחויות שהם לסוף כ"א יום שהוא בא' לחדש אב נראו ראשי ההרים אז מצאה היונה מנוח לכך רגלה ולא יספה שוב אליו עוד ונכון".

וזהו ג"כ ההמשך 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים' דהיינו שמי"ז בתמוז אף שהיו עדיין על מקומם ולא גלו מירושלים, כבר היה בבחינת "היא יושבה בגוים לא מצאה מנוח", ובכל התקופה ההיא לא מצאה מנוח, ודוק.

א, יז. פֶּרֶשֶׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מִנְחָם לָהּ.

באיכה רבה (פתיחתא יא): אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה פתח תפתח את ידך (דברים מז יא), ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים פרשה ציון בידיה.

נראה הכוונה ע"פ מה דאיתא בפסיקתא זוטריתא (כאן): פרשה ציון בידיה – דומה לאבל שאין לו מנחמין והוא ממתין שעה או שתיים שיבאו המנחמים כמנהגו של עולם לפרוש המצעות ולישב עליהם ולהביא לו שיאכל, כיון שישהא כל כך ולא בא מנחם לו מה יעשה, בעל כרחו פורש הוא בעצמו בידו וישב על הארץ, לכך נאמר פירשה ציון בידיה, מה טעם מפני שאין לה מנחם.

והיינו שאילו זכו היו במצב שיכול לתת לכולם ועכשיו שלא זכו – אין מי שיתן לו מאומה, ואפילו לא סעודת אבלים.

וברמ"א (או"ח סימן קסו סעיף יח): פרשה ציון בידיה רמז לפרוסת המוציא שנותנין בידו בשעת אבילות. (ב"י ואבודרהם בשם רמב"ם פ"ז מהלכות ברכות ותשובות הרשב"א).

וכתב בזה חכ"א¹: נושאי כליו של השו"ע ומפרשיו לא ביארו כיצד נרמז בפסוק "פרשה ציון בידיה" שנותנין הפרוסה ביד האבל. לפום ריחטא משמע שהוא סימן בעלמא שהאבל מקבל הפרוסה בידו. ואחרים פירשו שהרמז הוא שלציון האבלה פרסו "בידיה", היינו מיד ליד, אך לשון "פרשה" (פעל בל' נסתר) אינה מתיישבת, ומכיון שהדעת לא נחה, בינותי בספרי הקדמונים וזה אשר העליתי:

בבית יוסף (שם, אות יח) מעתיק תחלה את לשון הרמב"ם, ולאחר מכן מביא בשם ה"ר דוד אבודרהם (במהדורת ורמחימר, עמ' שמו) שהוסיף על דברי הרמב"ם: "ואפשר שהטעם בזה

¹ "פרשה ציון בידיה, למקורה של הלכה אחת מהל' סעודה" מאת הרב יעקב קופל רייניץ: קובץ צפונות יד, תשנ"ב, עמ' נח ואילך.

משום שנ' פרשה ציון [בידיה] והוא רמז לפרוסת המוציא". ומכאן הוא עובר לתשובות הרשב"א (ח"א, סימן רעה) שם כתוב טעם זה בשם בה"ג [וזה"ל בה"ג (הל' ברכות פ"ו, דפוס וורשא עמ' ח ב): בבית האבל פרים גדול ויחייב אומצא דהמוציא לאבל משום פרשה ציון בידיה ואין מנחם לה], ושאלוהו מנין לבה"ג ולהרמב"ם זה. והשיב, זה מדברי חכמים הוא להם בודאי, ומקום ידוע היה לי בזה ושכחתי. אם אמצא אחר בדיקה אשלח ואודיעך עכ"ל.

ובבדק הבית הוסיף הב"י: ואני מצאתיו באיכה רבתי. וכתב הרב רבינו מנוח בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת עכ"ל.

והנה מה שכתב שכן הוא באיכה רבתי כוונתו לדברי המדרש שם, פ"ד סי' ז': עוללים שאלו להם [פורש אין להם] (איכה ד, ד) ר' יהודה אמר אם אין מי שיתן להם להם מי ינחמם, כמד"א (ירמיה מז, ז) ולא יפרסו להם על אבל לנחמו עכ"ל.

ובחידישי הרד"ל שם פירש: "שמנחם היה שהמנחם בוצע ונותן ליד האבל ואין האבל נומל בעצמו, וכמ"ש בה"ג והרמב"ם וש"פ... ונראה דגרסין איפכא אם אין להם מנחם מי יתן להם וכדכתיב פרשה ציון בידיה אין לה מנחם, וממקרא זה הביאוהו בילקוט ובה"ג שם". ולהלן בסוגריים ציין לרשב"א בתשובותיו ששכח מקורו בדברי חז"ל וכתב עליו: "ומצאתיו בל' ילקוט משלי רמז תתקמ"ז". ובסמ"ג והגמ"י הביאוהו בשם ירושלמי פ"ד דמו"ק ולפנינו ליתא שם".

ואכן דברי הילקוט משלי מאירים, ועל פיהם מתפרשים הסתומות, וזה"ל המדרש: ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) זה שבת שנאמר (בראשית ב, ג) ויברך אלקים את יום השביעי. ולא יוסיף עצב עמה (משלי, שם) זה האבל דכתיב (שמואל ב יט, ג) כי נעצב המלך על בנו. תני בבית האבל בחול פרים מנחם ויחייב לאבל, מן הה"ד פרשה ציון בידיה [ואין מנחם לה] משום דאין לה מנחם, הא אם יש לה מנחם, פרים מנחם. ובשבת פורס הוא בעצמו אף על פי שיש מנחם, שנאמר ברכת ה' תעשיר וגו'.

העולה מן המקובץ עד כה כי הרמז לנתינת פרוסה ביד האבל אינו מן הנאמר במפורש בפסוק "פרשה ציון בידיה ואין מנחם לה" כי אם מן המשתמע ממנו, לאמור הנביא מקונן על מצבה האומלל של ציון שנאלצה לפרוס בידיה, שלא כדרך האבלים שהמנחם בוצע ופורש להם, וזאת משום "ואין מנחם לה". ומכאן שאם יש מנחם פרים מנחם. ועל דרך זה יתפרשו גם דברי המדרש באיכה רבתי. וראה עוד בכל דבריו שם.

ויעוי' בשולחן ערוך יורה דעה (הלכות אבילות סימן שעח סעיף יג) איתא: פרים (פירוש בוצע להם לברך המוציא) מנחם גדול דבהון, ובשבת פרים כאורחיה. ובב"י הערה מקור דין זה מדברי הג"מ פ"ד מהל' אבל בשם הירושלמי מו"ק, ולפנינו ליתא. וההלכה שבשבת פורס כדרכו נמצא בירושלמי ברכות פרק מי שמתו (ה"ה).

א, כא פֿל־אִיבִי שְׁמָעוּ רַעְתִּי שְׁשׂוּ בִּי אֶתְּהָ עֲשִׂיתָ הַבָּאָתָּ יוֹם־קִרְאָתָּ וְיִהְיֶה כְּמוֹנִי.

נראה לבאר, שהאויבים ששו' כי אתה עשית', היינו שיכולים המה ליפטר מן הדין כי 'קמחא טחינא טחנת', והכל היה צפוי וידוע, כמו שפירש"י לעיל פס' טו "קרא עלי מועד", "ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההוא שתא מלוי' מלאה של שנה שנייה לצאתם ממצרים לכך אירע חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה כבייתן לדורות", וזהו 'הבאת יום קראת', וע"ז אומרת כנסת ישראל ומייחלת שגם עליהם יעבור כוס ביום הקרוי להם, 'תִּבְאָ כְּלַרְעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלָל לָמוּ בְּאֶשֶׁר עוֹלָלָתָ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעֵי'. [שוב ראיתי מעין זה בספר שיר מעון כאן].

ב, ב בַּלֵּעַ אֲדָנִי לֹא וְלֹא חֲמַל אֶת פְּלִינְאוֹת יַעֲקֹב.

חז"ל פירשו במדרש כאן ד'נאות יעקב' היינו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ויתבאר היטב לפי מה שמצינו בדברי הרמ"א (ח"מ סי' קא סעיף ה): עידית או זיבורית. (פי' המשובח שבקרקע שראוי לקבוע עליו דירה; תרגום נאות יעקב (איכה ב, ב) עדית דבית יעקב.

ועי' רש"י ירמיהו (ט, ט): ועל נאות מדבר – נוה רועים שבמדברות נאות ל' נוה וכן נאות אלהים (תהלים פג) וכן לביתך נאווה קודש (שם צג).

ב, ו וַיַּחֲמֹם כַּגֵּן שֶׁכָּהֵן מוֹעֵדוֹ שֶׁכָּהֵן ד' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשִׁפְתָּהּ וַיִּנָּאֵץ בְּזַעַם אִפְסוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן. שמעתי מהרה"ג רבי עזריאל שלמה הכהן דיאמנט שליט"א לבאר שייכות וקישור הדברים, "ויחמם כגן סוכו שחת מועדו", רש"י כאן פירש שכו – מעונתו שכו כתיב ששייך חמתו על בניו בחורבן ביתו נדרש במדרש קינות: שחת מועדו – בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ונועדתי לך שם.

ולכאורה יש כאן חלוקה בין קדש שזה 'מועדו' לסכו' שזה כל הבית.

[וברש"י בתהילים עה"פ (כו, ה) פִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֶכֶה בְּיוֹם רָעָה וְיִסְתַּרְנִי בְּסֶתֶר אֲהַלּוֹ בְּצוּר יְרוּמָמִנִי, "כי יצפנני בסכה – בטוח אני שיצפנני בבית מקדשו ושנינו בסדר עולם שהמקרא הזה נאמר על יואש בן אחזיה שהסתירתו יהושבע אחותו בעליית בית קדשי הקדשים, כענין שנאמר ויהי אתה בית ה' מתחבא שש שנים, ועי' עוד בפי' רש"י לדה"י ב כב, יא בשם רבינו שלמה].

"מועד ושבת", ידוע לשון רבינו הגר"א באגרתו ד"שבת קדש קדשים, וכבר הראו שכך מפורש בלשון המאירי בפרק ערבי פסחים ועוד ראשונים דשבת הוי בבחינת קדש הקדשים כלפי המועדים כולם שהינם בבחינת קדש.

"מלך וכהן", כהן בלשון יחיד מיירי על הכהן הגדול שהוא הנכנס לפני ולפנים בבית קה"ק, ואילו המלך – מקומו הוא הקדש, שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וגם מפתחות העזרה נתונים ביד המלך, עי' רש"י סנהדרין קא, ב ד"ה ואתה גדרת.

ודפח"ח.

ב, ט גַּם־נְבִיאֶיהָ לֹא־מָצְאוּ חֲזוֹן מֶלֶךְ.

בתרגום, אף נביאהא אתמנע מנהון רוח נבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם ה'.

ונראה הביאור ע"פ הא דאיתא בגמ' ב"ב (יב, א): אמר רבי אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בית המקדש, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים. אטו חכם לאו נביא הוא, הכי קאמר: אף על פי שניטלה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה.

ובחידושי הרמב"ן שם: אלא הכי קאמר אף על פי שנמלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נמלה, אלא יודעים האמת ברוח הקדש שבקרבם.

ומעתה מדויק היטב דאמנם מן הנביאים "אתמנע מנהון רוח נבואת קודשא", והיינו "ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם ה'", "לא מצאו חזון מד'", אבל עדיין יש להם בחינת נבואה מרוח הקודש שבקרבם. [עי' בשו"ת דברי יציב ליקומים והשמטות סי' פח].

ב, יג. מַה־אֶעֱיֵדָךְ מִה אֶדְמָה־לָּךְ הַפֶּת יְרוּשָׁלַם מִה אֶשְׁחִי־לָךְ וְאֶנְחַמְךָ בְּתוֹלַת בֶּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כָּיִם שִׁבְרֶךָ מִי יִרְפָּא־לָךְ.

באיכה רבה כאן: א"ר חולפאי מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך.

וצ"ב טובא מהו שברו של ים, ומהי שייכותו אלינו. וכבר נודע בזה לבאר בכמה אנפי על דרך הדרוש.

ונראה לבאר בס"ד בדרך הקרובה לפשט, וכבר רמז לזה מעט בתורה תמימה בתחילת דבריו, ובהקדם דברי הגמ' בבבא בתרא (עד, ב): ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם, אמר לו לשר של ים פתח פיו ובלע כל מימות שבעולם. אמר לפניו רבש"ע, די שאעמוד בשלי. מיד בעט בו והרגו, שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב.

ובתורת חיים שם הקשה "וא"ת כי הרגו מאי תקנתא הוה אכתי כל מימות שבעולם להיכן אזלי".

ויעוי' שם שביאר היטב לפי דברי המדרש (שמות רבה פרשת בא פרשה טו): היה כל העולם מלא מים במים והארץ שקועה במים אמר הקדוש ברוך הוא ותראה היבשה אמרו המים הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו צר לנו להיכן אנו הולכין יהי שמו מבורך בעט באוקיינוס והרגו שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב, ואין מחץ אלא לשון הריגה שנא' ומחצה וחלפה רקתו, כשהרג אותן יש אומרים שהן בוכין עד היום הזה שנאמר הבאת עד נבכי ים, ולמה הרג אותן שהבית שהוא מחזיק מאה חיים מחזיק אלף מתים לכך נקרא אוקיינוס ים המות, ועתיד אלהים לרפאותו שנאמר אל הימה המוצאים ונרפאו המים.

ומעתה מבואר לנו היטב ענין 'שברו של ים' שבפעם השבר הזה הוא שינוי מצב של מחיים למוות כפשוטו, והיינו שתחת מים חיים שהיו ממלאים פני תבל ומלואו נשתברו המים ונצטמצמו למקומם כמו החילוק שבין חי למת, שמת תופס מקום חלק עשירי מחי (כמשל המדרש על אלף מתים ומאה חיים), ושבר כזה הוא שבר שאין דומה לו, וזהו השבר של בת ירושלים.

והיינו שבחורבן בית המקדש נדמה כאילו נקנסה מיתה על כנסת ישראל, ואף לא אבדה שארית יעקב, הנה היא כמו ים המות אשר 'נהרג', והנחמה הגדולה היא כי אין זה כמיתה אשר אין אחריה כלום, וכשם שעתיד הקב"ה לרפאות את הים ונרפאו המים, הוא ירפא לנו.

ג, יז. וְתִזְנֶה מִשְׁלֹם נַפְשִׁי נְשִׁיתִי טוֹבָה.

איתא בשבת (כה, ב): מאי ותזנח משלום נפשי. אמר רבי אבהו זו הדלקת נר בשבת. ופירש"י, שלא היה לו ממה להדליק, ובמקום שאין נר אין שלום, שהולך ונכשל והולך באפילה.

הנה כי כן 'לית נהורא אלא דנפיק מגו חשוכא' – ה'נר שבת' שלנו שכולו אורה ושמחה שלום ושלווה יוצא מתוך החושך של 'ותזנח משלום נפשי' באיכה.

ג, ל יתן למכחו לחי ישבע בחרפה.

יעויין בפירוש רש"י לתהלים (ג, ח) כי הכית את כל אויבי לחי – מכת בזיון היא כד"א יתן למכחו לחי.

וביאר בספר המקנה (קידושין מ, א), וז"ל, שפירשנו בפסוק שאמר ירמיה הנביא ע"ה יתן למכחו לחי ישבע בחרפה, שהוא עצה טובה כשהאדם רואה שאותו שרוצה להכות אותו מכת חרפה דהיינו מכה שיש בו בושת ומתגבר עליו ואינו יכול להנצל ממנו, יכניע את עצמו לפניו ויתן לו בעצמו את הלחי ובזה ישקוט רוגז מכחו בראותו הכנעתו שנתרצה לקבל חרפתו, ויהי' לו שביעה מזה החרפה לבלתי הכות אותו. וזה עצה היעוצה לו להנצל ממכתו שישבע מכחו חרפה לבד בלתי הכאתו.

וכבר הקדימו האריז"ל בליקוטי תורה, כאשר יתן יהודי למכחו לחי ויזמין לו הלחי שיכחו עליו אז ינצל היהודי ממכחו, שכשרואה המכה חרפת היהודי שהזמין לו הלחי לקבל ההכאה אז ירוה צמאוננו, וישבע בחרפה שקבל ואז לא יכחו.

וכע"ז בשעה"פ, יתן למכחו לחי ישבע בחרפה, כי בראות א' מן א"ה הבא להכות את ישראל על לחיו, והישראל נותן לו לחי ומוזמין לקבל ההכאה, אז ישבע הגוי בחרפה ההיא שנתחרף הישראל וימנע להכותו, ועצה טובה השמיענו בגלותינו.

וכבר רימז לזה רבינו סעדיה גאון בספר האמונות והדעות (מאמר ה) וז"ל, ואומר בנגושים מישראל בידי גוים שאין להם אמתלא על קוצם, אבל יסבלו כמ"ש יתן למכחו לחי ישבע בחרפה.

וראה עוד בספר בינה לעיתים דרוש נח.

ובספר שם משמואל (שמות תרעז): וזה לימוד לגלותנו המרה והארוכה הזו לאחוז בשתי המדות יחד להתנשא ולהכנע ולסבול עול הגלות, וכמ"ש (איכה ג') יתן למכחו לחי ישבע בחרפה. והרה"ק אדמו"ר הר"ר בונם זצלה"ה מפרשיסחא אמר שבאם הגוי קורא על ישראל דברי זלזול, והישראל עונה לגוי לעומתו הרי הוא מאריך את הגלות רח"ל, עכ"ד. אלא יסבול את הגלות בהתנשאות הנפש, היפוך הכת הידועה² שאינם יכולים לסבול הכניעה וסבלות הגלות, ובזה נזכה לפאר תחת אפר בב"א.

וביאר אחר בזה כתב מהר"ם גלאנטי בפירוש קול בוכים כאן, והובא בשל"ה מסכת יומא (פרק דרך חיים תוכחת מוסר), "יהיה שמח כל כך בחרפה ההיא, כאילו אכל ושבע. וזו היא תשובה נפלאה, כמו שהיה מרגלא בפומיה דמורי זלה"ה (הרמ"ק) שהיה אומר, שבכל התשובות שבעולם, המעולה שבכולם למרק החטאות והזדונות והפשעים, היא סבילת העלבונות והחירופים והגידופים. והיא מעולה יותר מכל מלקיות וסגופי תעניות שבעולם.

² כפי הנראה כוונתו לרשעים הציונים שר"י.

ואולי זו כוונת רבינו יונה בשערי תשובה (שער א פסקא כח): וגם לכל הדברים אשר ישמע יתן אל לבו להעביר על מדותיו, ומעבירים מזה להתכפר על עונותיו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יז א): המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, מדה כנגד מדה, וזה פתח תקוה נכבד מאד. ונאמר יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

ה, י עוֹרְנָהּ בְּתַנּוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעָב.

מכתבי דודי הגר"י רימון שליט"א: בקינה א', עורנו כתנור נכמרו, אוי, כי כבודם בקלון חמירו, אוי מה היה לנו.

יל"פ קלון על עריות, וכדמצינו בפ' קדושים חסד, ות"א קלנא, עוד מצינו בגיטין נ"ז ב', שנשבו לקלון, ופירש"י, ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים, וכע"ז אצל בני יעקב שנקרא חרפה, והעונש לזה הוא בתנור, ע' קדושין מ' א' גבי ר' צדוק דתבעתיה ההיא מטרוניתא, סליק ויתיב בגויה דתנורא, אמרה ליה מאי האי, אמר לה דעביד הא נפיל בהא, עו"ש פ"א ב' גבי ר' חייא בר אשי, דסליק וקא יתיב בגויה דתנורא, ולבסוף מת באותה מיתה. עכ"ד.

ויעוי' עוד בקידושין שם פא, א עובדא דרב עמרם חסידא 'נורא בי עמרם, ומבואר שם שאותו יצר הרע נקרא נורא.

ויש להוסיף עוד שהדברים עולים בקנה אחד עם המשך הכתוב (פסוק יא): נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתַלְתֵּי בָעָרִי יְהוּדָה, דמיירי נמי על חטא עריות בנשים.

ואמנם דבפירושא דהאי קרא מצינו במדרש איכה רבה: נשים בציון ענו, נבזראדן צוה לחיילותיו אמר להם אלההון של אלו שונא זמה הוא, הזהרו אל תגעו באשת איש, כיון ששמעו נשיא הויין אתיין ואמרן לגבר, מן דילנא אנן אכלן ומן דילנא אנן מתכסים אלא בלבד דיתקריא שמך עלן, הדא הוא דכתיב והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו', בר מתלת נשים³ שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו, לכך נאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב. [ועי' משך חכמה כאן].

ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' קלה כתב: ומ"ש הח"ג מבענדער על מ"ש הק"נ באות פ"ד דלהכי לא האמינו לר"ז בן הקצב אף שודאי היו מחבואות בירושלים. משום דהתם ודאי איטמו דכתיב נשים בציון עינו. והקשה הח"ג הנ"ל דהא איתא במדרש שלא עינו רק ג' פנויות ושהיה יודע מי הם. הנה לכאורה תמוה דהא מפורש ביבמות שהתרמודים עינו בנות ציון כמה אלפים ומייתי מקרא דנשים בציון עינו. וצ"ל דמדרשים חלוקים בזה. ובאמת דברי הק"נ תמוהים דהא ר"ז בן הקצב היה בבית שני. וקרא דנשים בציון קאי על בית ראשון. והנה באסיפת אמרים על המדרש הביא בשם היפ"ע דהא דיבמות איירי בבית שני ושלזה רומז הקרא דבתולות יעו"ש. וא"כ א"ש דברי הק"נ בפשיטות. ובלא"ה י"ל דנקיט הש"ס לשון הכתוב נשים בציון גם על בית שני. כי היה ידוע להם שגם בבית שני היה כן. וכן מצינו בכ"מ בש"ס דנקיט קרא אף דבאמת לא איירי הפסוק בזה. וגם הק"נ נקיט לשון הכתוב משום דהש"ס נקיט ליה גם על בית שני ואקצר.

וכבר קדמו בדברים אלו, הן בחקושיא והן בתירויין בספר מנהגי מהר"ש מנוישטט סי' תקיה: ואמר מה"ר שלום דלא קשה מידי, כי התורה נדרשת בכמה פנים ולשם איכה דרשא והכי נמי איכה דרשא אחרת.

ה, יב שָׁרִים בְּיָדָם נִתְּלוּ פְּנֵי זָמָנִים לֹא נִהָדְרוּ.

³ היינו נשים ובתולת שני נשים ובתולה אחת. ולכאורה צ"ל דמיירי באלמנות.

כתב הב"ח (סימן יז ס"ק ב), וז"ל, נראה דהאי צליבה פירוש שצלבוהו בידיו כדאיתא בפרק נגמר הדין (ראה סנהדרין מו א) ופסוק מלא הוא שרים בידם נתלו, אבל הצליבה במלכות זה ובשאר מלכויות שתולין אותו בחבל שמביב צווארו ונחנק מיד מעידין עליו אף על פי שהלך משם ולא שהה כדי שתצא נפשו דכל שאי אפשר שיחיה אלא ימות מיד בזמן קרוב הרי אלו מעידין עליו. וראה מה שהרחיב בתשובותיו (ישנות סי' ע).

ויעויין בדברי חתנו הט"ז שהרבה להקשות עליו, ובתוך הדברים כתב: ומ"ש הפסוק שרים בידם נתלו משם אין ראיה אדרבה דאי סתם צליבה בידים לא היה צריך הקרא למימר אלא סתם נתלו אלא ודאי ששם אמר על רוב הצרה שלא תלה אותם בצוארן דאז היתה המיתה קרובה ולא אפוישי צערא אלא שינוי התליה לתלותם בידיהם כדי לאפוש צעריהם קודם מיתתן.

ועי' עוד בשו"ת חת"ס ח"ג סי' עד ובמראות הצובאות אה"ע סי' יז.

ואגב גררא יש להזכיר כאן מה שהביא הרב חיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים אות ש [קצד] רבינו שרירא גאון), וז"ל, רבינו שרירא גאון האריך ימים וכן מאה שנה נתלה בידו אחת בגזרת מלך ישמעאל. ורבינו האר"י ז"ל אמר שרמוז בפ' שרים בידם נתלו. שרים רמזו לרב שרירא. בידם נתלו שנתלה בידו. פני זקנים לא נהדרו שהיה זקן בן מאה שנה כאמר כי הכל רמוז במקרא. [ועי' בשו"ת חת"ס ח"ו ליקוטים סי' פו].

בסוף מגילת איכה (ה, כב): **בִּי אִם־מָאֵם מֵאֲסַתְּנִי קִצְפַּת עֲלִינוּ עֲדִימָאֵד.**

לכאורה יל"ע בתרתי, חדא, היאך מסיים המגילה בדבר שאינו טוב. ועוד, הרי מקרא מפורש הוא בפרשת בחוקותי (כו, מד): **וְאִף־גַּם־זֹאת בְּהִיוֹתְם בְּאֶרֶץ אֲבִיבֵיהֶם לֹא־מֵאֲסַתִּים וְלֹא־גַעְלִיתִים לְכַלְתֵּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם בִּי אֲנִי ד' א'.**

והנה הקושיא הראשונה היא קושיית הירושלמי בברכות (פ"ה ה"ג): שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהן בדברי שבח ובדברי נחמות... והכתיב [איכה ה כב] כי מאוס מאסתנו [איכה ה כא] השיבנו תחת כי מאוס מאסתנו. וצ"ב.

ויש ממפרשי הירושלמי (פני משה; יפה מראה) שפירשו דהמכוון הוא למנהגינו שבכלות הקריאה כופלים שנית הפסוק 'השיבנו'.

ובאמת זה קשה כי המגילה מסתיימת כאן, ומה בכך שאנו כופלים הפסוק. ומלבד זאת קשה מדברי הירושלמי עצמו קודם לזה דפריך והלא ישעיהו חתם דבריו בפסוק והיו דראון לכל בשר, ומשני ההוא בעובדי כוכבים כתיב, ולהאי פירושא קשה למה ליה לתרץ כן והלא גם שם כופלין הפסוק הקודם לו והיה מדי חודש בחדשו, [ויעוי' מהרש"א בח"א (ברכות לא) שנדחק בזה דאמנם הוה מצי לשנויי הכי, יעו"ש].

ויותר נראה לבאר לפי מה דאיתא במדרשים על אתר בביאור פסוק זה: כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד. אמר רבי שמעון בן לקיש אם מאיסה היא לית סבר, ואם קציפה היא אית סבר, דכל מאן דכעים סופיה לאיתרציא.

והיינו שיש שני מצבים שונים של מאיסה, ישנה מאיסה מצד גוף הדבר שהוא מאוס בעיני המואסו ונפשו געלה אותו, ואזי באמת אין לו סבר ותקנה, וישנה מאיסה שהיא בגדר קצף וחרון אף, וזו מאיסה שהיא חולפת ועוברת עם תום הכעס, והרי כל כעס יש לו גבול ותכלית.

וביאור זה מפורש בפ' תלמידי רבינו יונה על הרי"ף בברכות שם, וז"ל, וכן מאי דכתיב כי אם מאוס מאסתנו אינה תוכחה שכך ר"ל וכי מאוס מאסתנו קצפת עלינו כלומר לא היתה השנאה כ"כ שלא תשיב אלינו ותמאוס אותנו כמו הדבר המאוס שאין אדם רוצה בו כלל אלא קצפת עלינו ומי שקוצף חוזר ומתרצה. מפי מורי הרב נר"ו.

ומעתה מבוארת היטב כוונת הירושלמי יש לפרש שהפסוק מסיים את המגילה באומרו שהמאיסה שמאסת אותנו הלא היא כי קצפת עלינו עד מאוד, ומאיסה כזאת הבאה מסבת קצף סופה לעבור בסור הקצף, וזהו כוונת לשון הפסוק הקודם לזה, השיבנו וגו' וחדש ימינו, תחת כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו, כי השיבה אליך היא 'תחת' המאיסה כי באמת אין כאן מאיסה אלא קצף, ומהאי טעמא שייכת שיבה, וזהו דבר טוב החותם את מגילת איכה, כי ד' א' לא מאסם ולא געלם להפר בריתנו אתם.

והעירוני לנבואת ישעיהו (נד, ו-ח): כִּי־כִאֲשֶׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבָת רֹוחַ קְרֹאֶךָ ד' וְאִשֶּׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: בְּרַגַּע קִטְוֹן עֲזוּבָתְךָ וּבְרַחֲמִים גְּדִלִים אֶמְבְּצֶךָ: בְּשִׁצָּף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רַגַּע מִפֶּה וּבִכְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֶיךָ אָמַר גְּאֻלֶּךָ ד'.

וברד"ק, כי כאשה – אין את כמו האשה שמת בעלה כי בעלך חי וקים לעולם אלא הרי את כאשה שקצף עמה בעלה ועזבה ימים רבים: ועצובת רוח – כן קרא שמך ה' אשה עזובה ולא אשה אלמנה, ואם תאמר שיעזבך לעולם כי מאם כך והלא את אשת נעורים ולא ימאס אותה בעלה לעולם.
